

- ¹ Гончарук Т.Г. Транзитна торгівля в Україні кінця XVIII – першої половини XIX ст.: дис... докт. іст. наук. 07.00.01. “Історія України”. – К., 2010. – 461 с.; Жуков В.И. Торговые правила в Бессарабии и влияние их на развитие внутренней торговли в первой половине XIX ст. // Ученые записки Кишиневского университета (история). – 1962. – Т. 48. – С. 79-92; Томулец В. Н. Торговое законодательство и торговля Бессарабии с другими губерниями России в дореформенные десятилетия (1812-1861 гг.): дисс. ... канд. ист. наук. 07.00.02. “История СССР”. – Кишинев, 1988. – 260 с.
- ² Миронов Б. Н. Внутренний рынок России во второй половине XVIII – первой половине XIX в. – Л., 1961. – С.9.
- ³ Мунтян М. П. Экономическое и социальное развитие дореформенной Бессарабии.: автореф. дисс...докт. ист. наук. по специальности 07.0571 “История СССР”. – Кишинев, 1971. – 44 с.
- ⁴ Накази головнокомандуючого Дунайською армією про дозвіл вивозити товари за кордон та до Росії // Національний архів Республіки Молдова (далі НАРМ). – Ф.1. Молдавських сенаторів. – Оп.1. – Спр. 4063. – Арк. 1
- ⁵ Кочергин В. А. Наброски по истории города Дубосар и прилежащего Поднепровья (Херсонской губернии) 1648-1870. – Одесса, 1911. – С. 25, 27.
- ⁶ Гончарук Т.Г. З історії вивчення української економіки першої половини XIX ст.: Історіографічні нариси. – Одеса, 1999. – С. 42-43.
- ⁷ Томулец В. Н. Торговое законодательство и торговля Бессарабии с другими губерниями России в дореформенные десятилетия (1812-1861 гг.)... – С. 47.
- ⁸ Скальковский А. А. Историческое введение в статистическое описание Бессарабской области // Журнал министерства внутренних дел (ЖМВД). – 1846. – Ч. 13. – С. 437-438.
- ⁹ Наказ Сенату від 6 жовтня 1828 р. про надання 25-річної торгової пільги м. Ізмаїл. – НАРМ – Ф.6. Бессарабське губернське правління. – Оп.2. – Спр. 11. – Арк. 3-4, 7.
- ¹⁰ Скальковский А. А. Историческое введение в статистическое описание Бессарабской области... – С. 439.
- ¹¹ Томулец В. Н. Торговые связи Бессарабии с внутренними губерниями России в 1812-1930 гг. (По данным торговых свидетелей) // Известия АН МССР. Серия общественных наук. – 1984. – № 2. – С. 68-69.
- ¹² Указ Сената “Про правила, составленные Министерством финансов, относительно торговли из Одессы до границ Молдавии и про предоставлении Измаильской таможене права отправлять, привезенные к ней товары на складирование” // Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1836. – Собр. 2. – Т. VI – № 4409. – С. 216.
- ¹³ Томулец В. Н. Торговое законодательство и торговля Бессарабии с другими губерниями России в дореформенные десятилетия (1812-1861 гг.)... – С. 71.
- ¹⁴ Там само. – С. 72.
- ¹⁵ Неболсин Г. Статистическое обозрение внешней торговли в Российской империи. – СПб., 1850. – С. 138.
- ¹⁶ Постановка Сенату про затвердження додаткових статей Митного статуту від 28 січня 1831 р. // Комунальне підприємство “Ізмаїльський архів”. – Ф.56. – Оп.1. – Спр.15. – Арк.10.
- ¹⁷ Томулец В. Н. Торговое законодательство и торговля Бессарабии с другими губерниями России в дореформенные десятилетия (1812-1861 гг.)... – С. 77-78.
- ¹⁸ Там само. – С. 216.
- ¹⁹ Перелік осіб, що записалися в гільдію купців по Ізмаїлу в 1834 р. // Комунальне підприємство “Ізмаїльський архів”. – Ф. 56. – Оп.1. – Спр. 310. – Арк. 2.
- ²⁰ Там само. – Арк. 5.
- ²¹ Жуков В. И. Города Бессарабии 1812-1861. – Кишинев, 1964. – С. 53.
- ²² Анцулов И. А. Аграрные отношения на юге Бессарабии (1812-1870 гг.). – Кишинев, 1978. – С. 188, 191, 192.
- ²³ Шаковский И. О ревизорском числе купцов всех гильдий и разрядов // Записки Бессарабского общества статистического комитета (ЗБОСК) – Кишинев, 1864. – Т. I. – С. 24.
- ²⁴ Военно-статистическое обозрение Российской империи. – Т. XI. – Ч. 3. – Бессарабская область. – СПб, 1849. – С. 303.
- ²⁵ Там само.
- ²⁶ Кассо Л. А. Византийское право в Бессарабии. – М., 1907. – С. 63.

УДК: 94:622.3(477.85)“186/19”

© Василь Ботушанський (Чернівці)

З ІСТОРІЇ РОЗВІДКИ І ВИДОБУТКУ КАМ'ЯНОГО ВУГІЛЛЯ ТА НАФТИ НА БУКОВИНІ (60-ті рр. XIX – початок XX ст.)

У статті на основі залучення маловідомих джерельних матеріалів розкрито історію розвідки і видобутку кам'яного вугілля та нафти на Буковині (60-ті рр. XIX – початок XX ст.). Показано вплив цього промислу на економіку краю у зазначений період.

Ключові слова: Буковина, кам'яне вугілля, нафта.

Ботушанский В.

Из истории разведки и добычи каменного угля и нефти на Буковине (60-е гг. XIX – начало XX в.)

В статье на основе привлечения малоизвестных источников раскрыто историю разведки и добычи каменного угля и нефти на Буковине (60-е гг. XIX – начало XX в.). Показано влияние этого промысла на экономику края в указанный период.

Ключевые слова: Буковина, каменный уголь, нефть.

Botushansky V.

From the history of exploration and production of coal and oil in Bukovina (60-ies of XIX - early XX century)

The article based on the involvement of little-known source material disclosed in the history of exploration and production of coal and oil in Bukovina (60-ies of XIX – early XX century). The influence of fishing on the edge of the economy in the period.

Key words: Bukovyna, coal, oil.

У наш час, коли енергоносії посідають провідне місце як базова основа промисловості, транспорту, сільського господарства, а також у повсякденному побуті, виняткове значення мають такі природні ресурси, як газ, нафта, вугілля.

Вони є практично всюди на значних площах Землі, як на суші, так і на морському, океанічному дні, але їх видобуток організовується тільки там, де є потужні їх шари залягання і коли цей видобуток є економічно вигідним.

Тож коли на ці енергоносії у XIX – на початку XX ст. з'явився підвищений попит, на багатьох територіях почався пошук цих корисних копалин.

Не оминув цей пошук і Буковину. Причому в багатьох було уявлення, що цих запасів корисних копалин тут є досить багато. Виступаючи 1 березня 1900 р. в австрійському парламенті, буковинський депутат, відомий політик і громадський діяч М.Василько докоряв центральній владі: “Погляньте тільки на геологічну карту, то побачите, що самі рускі (українські. – *В.Б.*) сторони, так Галичина як особливо Буковина, криють в собі цілу безліч всіляких природних продуктів, але ніхто тим не журиться, щоб ті природні продукти експлуатувати, а тим самим дати населенню поплатний заробок, щоби оно не було приневолене покидати рідний край”¹.

Тривалий час тут для виробничих потреб, зокрема в металургії, металообробці, використовувалося деревне вугілля, яке одержували від спалювання дерева. Лісів у краї було багато. Скажімо, з 1 складометра букового дерева виходило 120 кг вугілля². У 1874 р. лише в домашніх промислах було виготовлено 123 тис. гектолітрів деревного вугілля³.

В умовах капіталістичного розвитку попит на вугілля незмірно зріс. Але одержання його шляхом спалювання все більшої кількості деревини мало б катастрофічні наслідки для лісового господарства. Тому погляди ділових людей були звернуті до пошуку чи придбання набагато калорійнішого кам'яного чи бурого вугілля, яке уже давно використовувалося у багатьох країнах.

Йшов пошук покладів вугілля і на Буковині. Найвні джерела дають підстави, стверджувати, що видобуток бурого вугілля на Буковині, зокрема в долині р. Черемошу біля с. Карапчева, почався не пізніше 1851 р.⁴ Згодом було розвідано його запаси й біля сусідніх сіл – Замостя, Вилавчого (нині – Коритне), Станівців – на глибині 8-10 м⁵. В одному з джерел за 1862 р. сповіщалося: “У Вижницькому повіті відкрито поклади кам'яного смолистого вугілля товщиною шару 18 дюймів (45 см. – *В.Б.*). Його передано в концесію... На території Вилавчого відомий співвласник маєтку Анаклет Богданович уже багато років видобуває з вугільної шахти щороку багато тисяч центнерів вугілля, яке гужовим транспортом відправляється в Галичину”⁶. За офіційними даними, у 1862 р. в долині р. Черемош було видобуто 336 тонн бурого вугілля, 1863 р. – 224, у наступні роки – невідомо скільки, у 1871 р. – 1620,18 т⁷.

Зрозуміло, що такої кількості вугілля для промислових і побутових потреб не вистачало, і промисловці, торговці користувалися привізним вугіллем. На Буковині об'яви про продаж привізного вугілля на складах Коломиї і Станіслава по 96 крейцерів з 1 ц вперше з'являються десь з початку 70-х років XIX ст.⁸ З початку 80-х років у Чернівцях почала діяти місцева фірма Ф. К. Лангенгана з продажу кам'яного вугілля⁹.

Через віддаленість Буковини від основних вугільних басейнів Австро-Угорщини залізничні тарифи на вугілля були досить високими. Так, у 1883 р. за доставку у Чернівці 1 ц вугілля з Острау (754 км) залізничний тариф становив 142 крейцери, з Щакови (663 км) – 125 кр., з Мисловіц (676 км) – 126 кр. Це не давало можливості довозити вугілля у великій кількості. Наприклад, за 1878-1881 рр. в Чернівці було доставлено по залізниці лише 601 тону вугілля¹⁰. Дискримінаційна тарифна політика на догоду промисловцям західних провінцій, які з конкурентних мотивів не бажали значного розвитку промисловості на Буковині, гальмувала широке використання привізного вугілля, а отже, економіку краю в цілому. Однак дітись було нікуди. Доводилося купувати дороге привізне вугілля. Скажімо, якщо в м. Ледечі (Угорщина) один вагон вугілля (10 т) коштував наприкінці XIX ст. 30 флоринів, то після його доставки у Чернівці (862 км) – 180 фл., тобто у 6 разів дорожче¹¹.

З іншого боку, довозення із Заходу кам'яного вугілля, обмеженість сприятливого кредиту вели до того, що місцевий вуглевидобуток при небагатих покладах не витримував конкуренції, занепадав. Як писав у 1898 р. Р. Ф. Кайндль, “буре вугілля, яке з такими труднощами пробували видобувати, хай і у незначній кількості, в долині р. Черемош, більше не видобувають”¹². З початку XX ст. видобуток було відновлено, але у незначних масштабах. Так, у 1910 р. через 60 років після початку вуглевидобутку на Буковині у цій галузі було зайнято лише 34 чол. (у т. ч. – 10 жінок) і видобуто всього 210 т бурого вугілля¹³. Не витримала конкуренції й припинила вуглевидобуток шахта біля с. Замостя. Буковина й далі користувалася дорогим довізним вугіллем, якого у 1906 р. лише на залізничну станцію Чернівці було доставлено 4110 т¹⁴.

Високі ціни на довізне вугілля змушували промисловців, споживачів вишукувати місцеві резерви, знову звертати погляди в район сіл Карапчів, Замостя, Іспас. Це з одного боку. А з другого – безробіття в краї в передвоєнні роки змушувало робітників посилити тиск на власті з вимогами роботи. Депутат крайового сейму від робітників соціал-демократ Микола Гавришук вніс у 1911 р. інтерпеляцію в сейм щодо відкриття вугільної шахти в Замості¹⁵. Через якийсь час в районі с. Іспас було відкрито вугільну шахту. Правда, у звіті за 1913 р. зазначалося, що “новозаснована вугільна промисловість терпить нестачу капіталів, через що видобуток знижується”¹⁶.

Але шахта трималася, з 1914 р. її справи дещо поліпшилися. Було створено товариство з обмеженою порукою “Іспас”.

Тут добувалося вугілля типу верхньосілезького, собівартість якого була надто високою: у 3,2 рази вище, ніж у Сілезії, у 3,3 вище, ніж у Чехії, у 3,9 рази вище, ніж у Моравії, і т.д.¹⁷ На початку 1914 р. на шахті працювало близько 200 чол. Створено було склад вугілля у Чернівцях по вул. Ратушній, 19, відкрито бюро з вільного продажу вугілля по 3,5 крони за 1 ц (можна було замовити і по телефону для всіх бажачих). Рекламні оголошення фірми “Іспас” часто рясніли на сторінках місцевої преси. Одна з чернівецьких газет у лютому 1914 р. з гордістю писала: “З задоволенням повідомляємо про відкриття підприємства цієї гірничої галузі. Ця звістка – ніби яскравий промінь у нашому бідному на промисловість краї... Якість... вугілля... настільки висока, що є відрядна перспектива відкрити ще одне підприємство. З гордістю ми вказуємо на цю нову галузь нашого краю... У зв’язку з цим обов’язком впливових кіл, як і споживачів вугілля, має бути домагання піднесення і зміцнення цієї нової індустріальної галузі...”¹⁸. На засіданні клубу українських парламентських і сеймових депутатів Буковини у червні 1914 р. було прийнято рішення, один з пунктів якого звучав так: “Вимагати якнайскорішого відкриття вугільного складу “Замостя–Карапчів–Іспас”, що служитиме індустріалізації Буковини”¹⁹.

Однак розпочалася Перша світова війна, вуглевидобуток припинився, про шахту “Іспас” та інші було майже забуто. Після того, як Північна Буковина ввійшла до складу радянської України з її потужними Донецьким і Львівсько-Волинським вугільними басейнами, гострота вугільної проблеми в області спала. Правда, у повоєнний час тут проводилася розвідка покладів вугілля, була підтверджена його наявність, однак у незначній кількості. Мабуть, через це в солідній колективній монографії “Природа Чернівецької області” (Львів, Вища школа, 1978) у підрозділі “Корисні копалини” про поклади вугілля в Чернівецькій області навіть не згадується. Щоправда, в “Історії міст і сіл Української РСР” зазначено, що на початку ХХ ст. в околицях Іспаса було відкрито поклади бурого вугілля, в 1913 р. організовано його видобуток, але незабаром припинено через нерентабельність, а наприкінці – дуже важливе з точки зору нашої публікації доповнення: “Руїни покинутих шахт збереглися і до наших днів”²⁰. На сьогоднішній день взагалі нічого не збереглося.

Розвиток промисловості на Буковині у другій половині ХІХ ст. зумовив підвищення попиту на нафту та нафтопродукти. Їх, як і кам’яне вугілля, завозили з різних провінцій імперії. Приміром, у 1874 р. на Буковину було ввезено нафти і нафтопродуктів на 206,2 тис. фл.²¹ Першу нафту із свердловини одержали на західноукраїнських землях у 1862 р. Те, що на Буковині є деякі родовища нафти, було відомо з незапам’ятних часів по нафтових джерелах, колодязях на півдні краю, а також на Путильщині (с. Дихтинець від слова “дихт”, Довгопілля та ін.), на Вижниччині звідки населення черпало її та після примітивного очищення використовувало для освітлення помешкань²².

У 60-ті роки ХІХ ст. почалися більш кваліфіковані пошуки нафти в Карпатах. У деяких колодязях уже на глибині одного сажня зустрічалася нафта. У 1864 р. в середній течії річки Дихтинець було пробито кілька колодязів завглибшки до 40 метрів, які давали до однієї тонни нафти на добу. Через зниження видобутку роботи тут з 1868 р. припинилися. Так само в околицях с. Бряза і м. Кимпулінг²³. Потрібні були більш ґрунтовні геолого-розвідувальні роботи і рекомендації, капітали, про що з початку 70-х років не раз писала місцева преса²⁴.

Значну роль у здійсненні цих розвідок відіграв Бруно Вальтер, гірничий радник, який за дорученням Православного релігійного фонду Буковини і крайового президента Алесані очолив групу кваліфікованих спеціалістів з пошуку нафти. До початку 80-х років ХІХ ст. він провів геологічні дослідження Буковинських Карпат і дійшов висновку, що на Буковині має бути нафта, бо ця провінція займає проміжне становище між галицьким і румунським нафтоносними районам, визначив перспективні нафтоносні зони Карпат. Свої висновки він виклав у спеціальній брошурі, виданій урядовим геологічним управлінням у Відні. Б. Вальтера незабаром запросили на роботу в Сараєво (Боснію) на посаду директора головного гірничого управління. Але його ідеї були покладені в основу пошуку нафти на Буковині, здебільшого у південній її частині, зокрема, на територіях, суміжних з нинішнім Путильським районом²⁵.

Були закладені колодязі завглибшки від 27 до 60, 80, 145 і навіть 200 метрів. Ці роботи проводилися створеним у 1883 р. у Чернівцях “Буковинським нафтовим об’єднанням” на чолі з бароном Шимоновичем, куди входило понад 120 акціонерів з капіталом у 150 тис. фл. Крім Шимоновича до дирекції товариства входили ще радник цісарського двору Гаммлер, д-р Ротт, д-р Френкель, Леон Розенцвайг, Лейбука Барбер та ін.²⁶ Воно добилося від уряду права на розвідку і видобуток нафти, земного воску і гірського дьогтю на землях Православного релігійного фонду Буковини строком на 25 років. Одержувана у процесі розвідок нафта збувалася на місці, частково перероблялася на тимчасовому (експериментальному) підприємстві, частково продавалася по 2 фл. за барель (159 літрів) у Галичину (Слободу Ронгурську), частково – в Румунію, частково – на місцеві нафтопереробні підприємства, перше з яких виникло в кінці 70-х років у с. Стара Жучка, згодом – у с. Ленківці, Рогізна, а також на півдні Буковини (в Іцканах, Сереті – всі належали єврейським підприємцям)²⁷. Щоправда, буковинської нафти доставлялося мало, тому працювали вони в основному на довізній нафті (з Галичини, Румунії), виробляючи гас, парафін, колісну мазь та ін. Так, у 1885 р. на нафтопереробному заводі у Ленківцях, де працювало 30 чоловік, було вироблено 1,2 тисячі тонн гасу, 20 – парафіну, 10 – мазуту, 100 – іншої продукції²⁸.

Над карпатськими лісами піднялися вверх незвичні для місцевого населення нафторозвідувальні вишки, по тихих улоговинах рознісся гуркіт гірничої техніки, виробничий гамір людей (брали для обслуги і місцевих жителів). Довкола вишок розкинулися кузні, бондарні, локомотиви, приміщення для техніки, магазини, житла для робітників²⁹. Але, як інформував у своєму звіті за 1885 р. робітничий інспектор про умови праці на підприємствах Буковини, “не завжди регулярно виплачується робітникам заробітна плата, особливо на ... нафтових шахтах...”³⁰

Нафтопромисловці досягли попередніх домовленостей з рядом іноземних компаній про значні капіталовкладення у буковинські нафтопромисли у разі відкриття великих родовищ нафти. Активно вело розвідку нафти французьке акціонерне товариство, що прибрало собі місцеву назву “Буковина”³¹. Проте до кінця XIX ст., як зазначав Р. Ф. Кайндль, “нафтові джерела на Черемоші і в долині р. Молдави не використовуються”³². Нафторозвідка і нафтовидобуток на Буковині викликали стурбованість у сусідній Галичині, у бориславських і дрогобицьких нафтопромисловців, фінансованих іноземним капіталом: їм небажаною була конкуренція буковинської нафти. Тоді вони добилися від уряду зниження залізничних тарифів на ввезення сирової нафти і нафтопродуктів з Галичини на 7 нафтопереробних заводах Буковини, збільшили поставки її сюди і водночас домоглися підвищення тарифів на вивезення нафти і нафтопродуктів з Буковини³³. Один польський магнат, співвласник нафтопромислів у Галичині, як стверджувалося у місцевій буковинській пресі і в крайовому сеймі, заплатив деяким буковинським землевласникам та дирекції Православного релігійного фонду Буковини 600 тис. фл. відступного, тільки щоб на їхніх землях не велася нафторозвідка³⁴.

Отже, власність на землю була неабияким фактором у розвитку чи гальмуванні нафтової промисловості краю. Як відомо, цісарський указ від 12 вересня 1866 р. закріплював за власниками землі нафтові джерела, що виходили на поверхню і з яких черпалася нафта для потреб освітлення жител. Якщо ж нафта використовувалася для переробки на бензин, парафін та інші нафтопродукти, то власники цих джерел не могли наполягати на своїй безумовній власності на неї. Але вони завжди вміли зробити так, щоб нафта хоча б частково використовувалася для освітлення місцевих жител і виступали, таким чином, співвласниками нафтових джерел (колодязів), правлячи все вищі й вищі ціни з нафтопромисловців за нафтоносні площі. Щоб врегулювати стосунки між власниками перспективних нафтоносних площ і нафтопромисловцями, австрійський парламент у 1884 р. прийняв спеціальний закон, за яким у королівстві Галичина і герцогстві Буковина право на видобуток нафти, озокериту було віднесено не у сферу гірничого права, а розглядалося як складова частина поземельних відносин, земельної власності. Це врегулювання повинно було бути визначене відповідним крайовим законом. У Галичині такий закон був прийнятий. На Буковині він не приймався аж до краху Австро-Угорщини, і ніхто не міг змусити землевласника уступити свою землю під нафторозвідку, якщо він цього не бажав³⁵. Так, дирекція Православного релігійного фонду Буковини під приводом здачі в оренду гірських площ під пасовиська одній спілці за 30 тис. фл. у рік відмовлялася здавати під нафторозвідки близько 3 тис. га, які вважалися перспективними на нафту. На одній із крайових нарад у травні 1918 р. відомий на Буковині політичний діяч А. Ончул говорив: “Але що значить ця мізерна сума (30 тис. фл. – В. Б.) проти тих прибутків, які можна було б мати, якби ці 2-3 тис. га були віддані під розвідку і видобуток нафти”³⁶. Не вистачало й капіталів. Нафтопереробні підприємства внаслідок недосконалої технології, низької протипожежної безпеки не раз знищувалися під час пожеж

Неодноразовими були такі повідомлення у пресі: “У Старій Жучці згорів новозбудований нафтопереробний завод Горшовера” (1879 р.)³⁷; “В Іцканах біля залізничної станції згорів нафтопереробний завод Йозефа

Тайлера (1885 р.)³⁸; “На Жучці згорів нафтопереробний завод” (1885 р.); “Нафтова фабрика Лайзера Янкеля згоріла в Ленківцях. Горіла нафта, мило, свічки, дьоготь, сморовидло для чобіт” (1896 р.)³⁹.

Траплялися на цих підприємствах і нещасні випадки з робітниками. Так, у травні 1900 р. на нафтопереробному заводі Хама Бреттеншнайдера в Ленківцях вибухнув паровий котел, внаслідок чого загинув 22-річний робітник Роберт Шульц, а 19-річний робітник Михайло Снядовський був тяжко покалічений (1900 р.)⁴⁰.

Ці та інші причини гальмували як нафторозвідку на Буковині, так і її переробку на місцевих підприємствах⁴¹.

Як і належить, у пропонованій публікації необхідно підбити підсумок. Але оскільки він загалом із викладеного відомий, то вважаємо, що для читача куди цікавіше було би знати продовження, свого роду “епілог” вугільно-нафтових пошуків на Буковині, зокрема у північній її частині, у майбутньому. Зразу зазначимо, що пошук і видобуток кам'яного вугілля в краї як справи економічно не вигідної були з часом припинені, а “нафтова епопея” дістала своє досить помітне продовження.

У зв'язку з усе більшим попитом на нафтопродукти, а відповідно, і на нафту, у 70-80-х рр. ХХ ст. у Буковинських Карпатах, зокрема у Вижницькому р-ні Чернівецької обл., продовжувалася нафторозвідка, причому набагато досконалішими і потужнішими засобами. Зокрема, вела їх Калуська експедиція глибокого буріння. Було встановлено, що тут є запаси нафти від 2 до 6 млн. т. У кінці 80-х рр. ХХ ст. біля с. Лопушна дало нафту перше нафтородовище, у 1992 р. було уже три свердловини, з яких дві діючі, у 1993 р. діяло уже 4 свердловини, видавлюючи “чорне золото” під тиском 400 атмосфер і спрямовуючи його у смт Берегомет на залізничну нафтоналивну естакаду Надвірнянського нафтовидобувного управління.

У 2004 р. діяло уже 7 свердловин нафтовидобувного управління “Долина нафтогаз”, видаючи на-гора щодоби 80-100 т сирової нафти з глибини 4,5-5 км. На переробку буковинська нафта направлялася в Івано-Франківську обл.

Буковинське керівництво, звинувативши івано-франківців у тому, що вони подають для буковинської нафти старі, несправні цистерни, з яких нафта вилитася (у 1992 р. – 9 т, у 1993 р. – 50 т), псує екологію і марнуючи працю старанних нафтовиків, добилося після тривалих домагань у 2000 р. будівництва у смт Берегометі власного нафтопереробного міні-заводу вартістю 75 млн. грн., який би переробляв у майбутньому до 100 тис. нафти на рік і виробляв бензин, дизпальне, мазут, гас, бітум. Київська фірма “Промнафтогазтехнологія” заснувала навіть на 5 га території в Берегометі підприємство “Буковинський нафтогазовий комплекс”. Фінансувало будівництво ТОВ “Трансенерго” з Києва. Було зведено деякі об'єкти. Однак згодом встановили, що у наш час міні-заводи збиткові, імпортна техніка, закуплена в Голландії, Німеччині, Чехії, США, застаріла, глибокої переробки нафти з високим вмістом парафіну на такому обладнанні не добитися. Тому будівництво заводу було припинено з певними матеріальними і фінансовими втратами. Це, на жаль, прикра помилка, зумовлена, мабуть, суб'єктивними рішеннями, що впливали з “буковинського патріотизму”⁴².

Але як би там не було, нафтовидобування на Буковині для України продовжується, і воно є ніби продовженням справи тих перших буковинських нафторозвідників, які прагнули поставити на службу людям такий необхідний енергоресурс, як нафта.

¹ Буковина (Чернівці). – 1900. – № 28.

² Berichte über die öffentlichen Sitzungen der Bukowiner Handels- und Geberwekammer in Czernowitz im Jahre 1906. – Czernowitz [без року видання]. – S. 28.

³ Ficker A. Hundert Jahre (1775-1875). – Wien, 1875. – S. 21.

⁴ Hauptbericht der Handels- und Gewerbekammer für das Herzogtum Bukowina und Topographische Darstellung des Kammerbezirktes mit Schluss des Jahres 1861. – Czernowitz, 1862. – S. 137.

⁵ Wochenschrift der Bukowinaer Handels- und Gewerbekammer. – 1854. – 15. Mai.

⁶ Bukowina (Чернівці). – 1862. – 5. Okt.

⁷ Ficken A. Op. cit. – S. 19.

⁸ Czernowitzer Zeitung. – 1874. – 15. Okt.

⁹ Czernowitzer Zeitung. – 1882. – 15. Okt.

¹⁰ Protokolle über die öffentlichen Sitzungen der Bukowinaer Handels- und Gewerbekammer in Czernowitz. Jänner-Dezember 1883. – Czernowitz (без року видання). – S. 19.

¹¹ Wassilko N. Rechenschafts-Bericht des Abgeordneten Nikolai v. Wassilko über seine Thätigkeit im Reichsrathe und Landtage in dem Jahren 1898 bis incl. 1900. – Czernowitz, 1901. – S. 126-127.

¹² Kaindl R.F. Geschichte der Bukowina. Dritte Abschnitt. – Czernowitz, 1898. – S. 68.

¹³ Diamand H. Tablice statystyczne gospodarstwa społecznego w Austrii ze szczególnem uwzględnieniem Galicyi. – We Lwowie, 1913. – S. 15.

¹⁴ Berichte über die öffentlichen Sitzungen der Bukowiner Handels- und Gewerbekammer in Czernowitz im Jahre 1907. – Czernowitz [б.р.в.]. – S. 243.

¹⁵ Volksprese (Чернівці). – 1911. – 1. Juli.

¹⁶ Czernowitzer Tagblatt. – 1914. – 23. Jan.

¹⁷ Diamand H. Op. cit. – S. 15.

¹⁸ Czernowitzer Tagblatt. – 1914. – 15. Febr.

¹⁹ Czernowitzer Tagblatt. – 1914. – 16. Juni.

²⁰ Історія міст і сіл Української РСР. Чернівецька область. – К.: УРЕ, 1969. – С. 146.

- ²¹ Ficker A. Op. cit. – S. 23.
²² Географическое и статистическое обозрение Галиции и Буковины. – Санкт-Петербург, 1870. – С. 106; Буковинские Вѣдомости. – 1896. – 17 мая.
²³ Ficker A. Op. cit. – S. 19.
²⁴ Czernowitzer Zeitung. – 1872. – 6. Febr.
²⁵ Czernowitzer Zeitung. – 1884. – 10. Aug.
²⁶ Географическое и статистическое обозрение ... – С. 106; Kassner S. Die Juden in der Bukowina. – Wien, Berlin, 1917. – S. 26.
²⁷ Czernowitzer Zeitung. – 1886. – 7. Apr.
²⁸ Кукурудзяк М. Г. Робітничий рух на Північній Буковині наприкінці XIX – на початку XX століття. – Львів: Вища шк., 1982. – С. 30.
²⁹ Czernowitzer Zeitung. – 1884. – 10 Aug.
³⁰ Czernowitzer Zeitung. – 1885. 3 Juli.
³¹ Держархів Чернівецької області. – Ф.3. – Оп. 1. – Спр. 8009. – Арк.8.
³² Kaindl R. F. Op. cit. – S. 68.
³³ Berichte über die öffentlichen Sitzungen der Bukowiner Handels – und Gewerbekammer in Czernowitz im Jahre 1911. – Czernowitz [б.р.в.]. – S. 31.
³⁴ Буковинские Вѣдомости. – 1898. – 18 декаб.
³⁵ Czernowitzer Allgemeine Zeitung – Czernowitzer Tagblatt. – 1918. – 11 Apr.
³⁶ Czernowitzer Allgemeine Zeitung – Czernowitzer Tagblatt. – 1918. – 26 Mai.
³⁷ Czernowitzer Zeitung. – 1879. – 16 Nov.
³⁸ Czernowitzer Zeitung. – 1885. – 3 Dec.
³⁹ Буковина. – 1896. – 5 лип.
⁴⁰ Volkspresse. – 1900. – 10 Juni.
⁴¹ Буковина: історичний нарис. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – С. 133; Ботушанський В. М. Вугілля на Буковині // Буковинське віче. – 1992. – 4 лют. – С. 4; Його ж. Нафта на Буковині // Буковинське віче. – 1992. – 11 лют. – С. 4.
⁴² Пальне з власних родовищ // Буковинське віче. – 1992. – 17 груд.; Солодкий В. Нафта і безвідповідальність // Буковинське віче. – 1993. – 23 жовт.; У підвалини нафтопереробного // Буковина. – 2000. – 16 чер.; Єремиця В. “Лопушна” – не самовар, вона дасть по 4 мільйони податків на рік // Молодий буковинець. – 2000. – 14 жовт.; Агатій І. Біля розбитого корита // Буковина. – 2004. – 2 лип.

УДК 9(477) “19”+9(470) “19”

© Сергій Добржанський (Чернівці)

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ГОЛІВ ТОВАРИСТВА “РУСЬКА БЕСІДА” У РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ

Товариство “Руська бесіда”, яке проіснувало з 1869 по 1940 рр., справило серйозний вплив на культурно-просвітницьке життя Буковини. Головну роль у формуванні політики суспільства належала саме головам. Саме керівництво В. Продана призвело до переважання в управлінні москвофільської ідеї. А прихід С. Пігуляка та О. Поповича поміняло принцип функціонування на проукраїнські позиції.

Ключові слова: “Руська бесіда”, голова, керівництво, протистояння, народовці, москвофіли, Буковина, філія.

Добржанский С.

Место и роль председателей общества “Русская беседа” в развитии организации

Общество “Русская беседа”, которое просуществовало с 1869 по 1940 гг., имело серьезное влияние на культурно-просветительскую жизнь Буковины. Главную роль в формировании политики общества принадлежало именно председателю. Именно руководство В. Продана привело к преимущественному управлению в москвофилской идее. А приход Е. Пигуляка и Е. Поповича поменял принцип функционирования на проукраинские позиции.

Ключевые слова: “Русская беседа”, председатель, руководство, противостояние, народовцы, москвофилы, Буковина, филия.

Dobrzhansky S.

Place and role of chief of the society “Ruska besida” by organization development

Organization “Ruska besina” acted from 1869 till 1940. It worked in cultural and educational life of Bukovina. Main role in organization was given leaders. V. Prodan leadership led to moskvofilian ideology. But when presidency in organization had E. Pigulyak and A. Popovich, were changing principal functioning society by Ukrainian position.

Keywords: “Ruska besida”, chairman, leadership, conflict, populists, moscovophiles, Bukovina, branch.

Товариство “Руська бесіда” було провідною організацією громадсько-політичного життя Буковини, яка змогла вирости із клубу обраних до дійсно народної організації, яка відстоювала позицію українців у краї. Але розвиток будь-якої організації завжди покладався на лідерів, які брали на себе важку місію та відповідальність. Саме від ідей та правильно вибудованої вертикалі відносин керівником залежав напрямок розвитку та дії, якими ця лінія досягалася. Тому робота голів товариства і їхній вплив на розбудов чий процеси є актуальними. Джерельна база є досить обширною. Перш за все це мемуарна література, зокрема праця О. Поповича “Відродження Буковини”¹ та “Автобіографічний нарис” Є. Пігуляка². Велика кількість інформації почерпнута із газет, які видавалися в той час, а особливо “Буковина”, “Діло”, “Слово”, “Народний голос”. Із сучасних дослідників потрібно відзначити видання О. Добржанського³ та В. Ботушанського⁴.

Об’єктом даного дослідження є суспільно-політичне життя на Буковині II пол. XIX ст. – I пол. XX ст. Предметом – вплив лідерів товариств на громадське життя краю.